

Mededelingen

WAARDE LIEFTINCK...

2. De Groene glazenmaker
(*Aeshna viridis*) en de
Houtpantserjuffer (*Lestes
viridis*) in 1926

In de eerste aflevering van deze serie (VAN TOL, 2001) over het archief van Maurits A. Liefertinck werd de vroegste correspondentie met Dirk C. Geijskes centraal gesteld. In deze aflevering gaan we door in 1926. Ook de latere maanden van het vliegseizoen gaven Geijskes nog voldoende te doen in Berlicum, zijn toenmalige woonplaats.

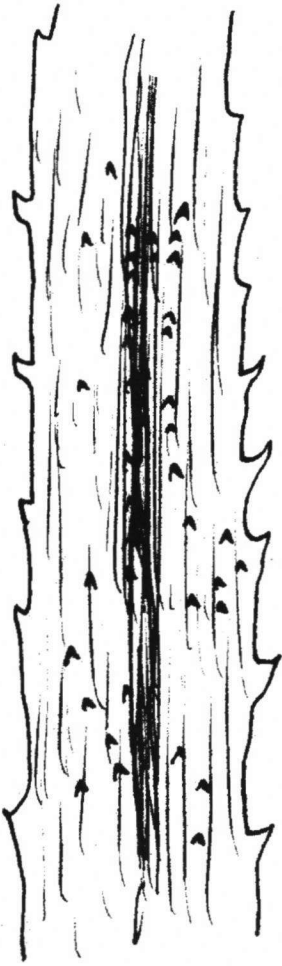
“Wel degelijk *Ae[shna] viridis*; een buitengewone vondst, hoor! Wat heb ik er al een tijd vergeefs naar gezocht en nu “ Zo reageerde Liefertinck (briefkaart d.d. 6 september 1926) op de pakketzending met brief van 5 september 1926 van Geijskes met de volgende inhoud:

“Waarde Liefertinck!

Hierbij een dier en een blokje hout; een eenigszins zonderlinge combinatie, maar misschien erg interessant. Vooreerst stuur ik je deze libel op ter controle, want [ik] vind de zaak wat verdacht. Volgens mijn determinatie is het een wijfje *Aeshna viridis*! Is dat zoo? Dan is Berlicum toch een vreemde vindplaats voor dit dier. Ik heb haar gevangen langs de Aadijk aan een der z.g. “Putten”, uitgegraven poelen voor den dijk aanleg. Deze put stond vol *Stratiotes aloides* [Krabbenscheer] en zo goed als geen andere planten. Aan of in deze planten was deze libel aan ‘t eierleggen; ik heb jammer genoeg niet kunnen zien hoe het precies gebeurde. Met heel veel moeite werd dit dier verzameld, want moest in zwemcostuum door de dichte *Stratiotes* vegetatie wat niet meevalt!! ‘t Prikte geweldig, zit nu nog vol met schrammen! [...] Eerst meende ik dat het een ♀ *Anax imp[erator]* was, maar thuis gekomen merkte ik dat

‘t er eigenlijk niets op geleek. Ben toen geweldig gaan determineren, dacht nog half aan *Anax parthenope*, maar niets klopte precies tot eindelijk *Aeshna viridis* ‘t dier was wat het meest er mee overeenstemt. Juist die onduidelijke T vlek o/h voorhoofd bracht me aanvankelijk in de war. Niettemin ben ik toch erg nieuwsgierig om te horen of ‘t werkelijk *viridis* is ...”.

Liefertinck reageerde “Denk bij ‘t determineren vooral aan geslachtstabellen. Twijfel met *Anax* is dan uitgesloten ... Wesenberg-Lund (Odonaten-Studien) trof deze soort in Denemarken alleen eierlegend aan op *Stratiotes aloides*; ‘t klopt dus als een bus”. Op 8 september gaat Liefertinck, nu in een brief, nog even wat dieper op het belang van de vondst in, maar ook op zijn eigen vergeefse pogingen om de Groene glazenmaker te vinden. “Zoo dikwijls reeds heb ik er naar uitgezien, vooral ook toen ik in Beetsterzwaag en Zuidlaren aan de vangst was; ‘t was toen echter nog te vroeg in ‘t jaar en de kans dus heel klein. In ‘t Naardermeer verzamel ik nu al sinds 1923 iedere veertien dagen en bezoek -- gedeeltelijk ook om de larven -- geregeld de *Stratiotes* slootjes, maar wel broedt daar *Ae[shna] isosceles* en *mixta*, maar nooit zag ik iets dat op *Ae[shna] viridis* zou kunnen lijken!”. Liefertinck geeft verder nog een apart schetsje van de eieren van de Groene glazenmaker, vrij naar Wesenberg-Lund, zoals hij zelf opmerkt (figuur 1). WESENBERG-LUND (1913) had twee artikelen gepubliceerd met buitengewoon gedetailleerde waarnemingen van onder meer gedrag en oecologie van de Deense libellen. Op 19 september stuurt Geijskes aanvullende waarnemingen, maar hij slaagt er niet in de dieren te vangen. Hij houdt er alleen een kapot net aan over. “Ik verwenschte m’n onhandigheid en Merkelbach, maar *viridis* kwam niet meer terug!”. Merkelbach was de Amsterdamse leverancier van het net. Enkele jaren later heeft Geijskes een samenvatting gepubliceerd van de vondsten en waarnemingen van de Groene glazenmaker in de omgeving van Berlicum in de jaren 1926-1929 (GEIJSKES, 1931).

Ei van
December.

blad van

Stratiotes aloides

met eieren van

Aeshna viridis

(vrij naar W.L.)

(Veel eieren langs de „hoofdnerv“;
overigens verspreid over t. blad)

Figuur 1

Blad van Krabbenscheer (*Stratiotes aloides*) met eieren van de Groene glazenmaker (*Aeshna viridis*). Door Liefstinck getekend “vrij naar WESENBERG-LUND (1913)”.

Leaf of *Stratiotes aloides* with eggs of *Aeshna viridis*. Drawn by Liefstinck after WESENBERG-LUND (1913).

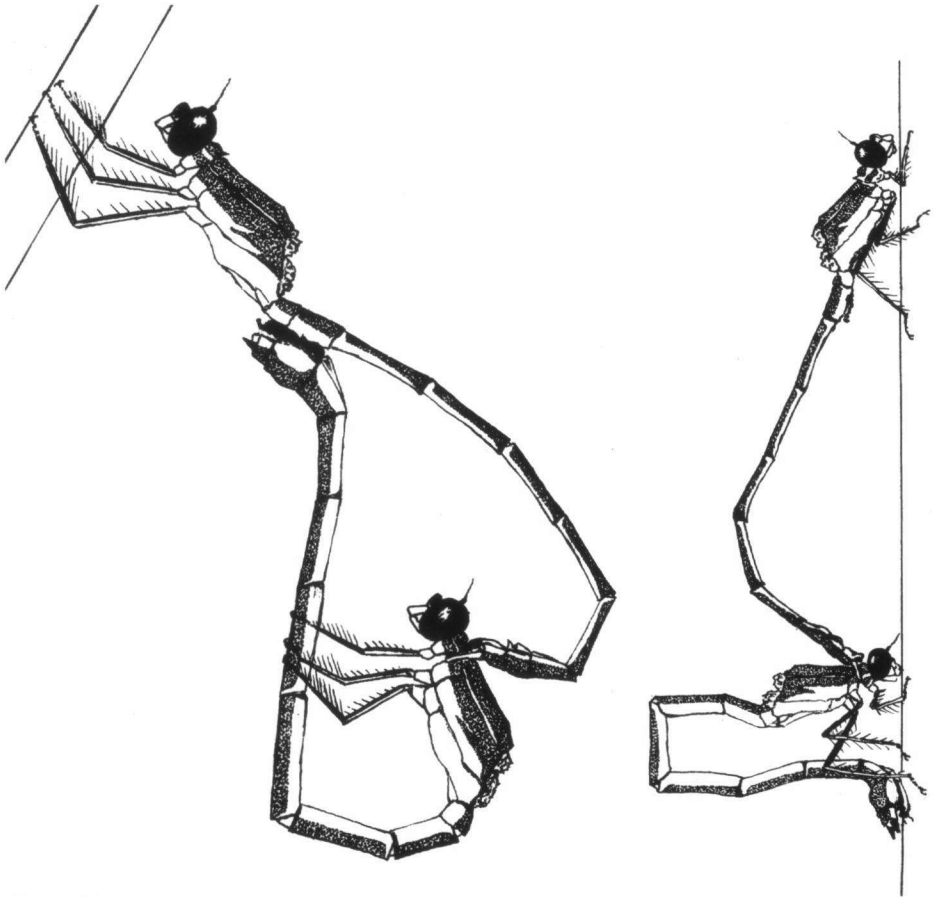
De belangstelling van Geijskes ging in die dagen verder uit naar een andere *viridis*, namelijk de Houtpantserjuffer (*Lestes viridis*). Geijskes stuurde op 5 september niet alleen een exemplaar van de Groene glazenmaker (*Aeshna viridis*), maar ook een blokje hout met gallen van *Lestes viridis*. Ook de waarnemingen van deze soort heeft Geijskes gepubliceerd (GEIJSKES, 1928), maar die beschrijvingen missen de directheid van de brief aan Liefstinck. De tekeningen die hieronder enkele keren worden genoemd zijn waarschijnlijk dezelfde als die werden opgenomen in het artikel in *De Levende Natuur* (figuur 2).

“Nu nog een buitengewone waarneming van *Lestes viridis*. Reeds lang had ik naar een geschikte dag uitgekeken om naar eierleggende *Lestes viridis* wijfsje uit te zien. [...] ongekend succes had ik hedenmiddag op de Wamberg. Een expresse excursie hiervoor werd door mij ondernomen en bij een *Salix*struik [wilg] die bijna geheel boven het water hing werd na eenig zoeken inderdaad één eierlegend paartje aangetroffen. Heel rustig ging het in z'n werk. De dieren zaten gekoppeld aan elkaar langs een schuin omhooglopende ± 1 cM dikke tak. 't ♂ altijd hoger dan 't wijfsje, ik bedoel, 't mannetje nam steeds de hoogste plaats in dus zat altijd boven 't wijfsje. Het abdomen van 't ♂ was weinig gekromd, dat van 't ♀ echter zeer sterk; de eerste 3 segmenten stonden recht omhoog, segment 4 loodrecht omgebogen, segm. 5-10 weer t.o.v. 4 loodrecht omgebogen, dus 't geheel maakte een U vorm maar dan met de beenen naar beneden [...] De ovipositor kwam zodoende vlak achter, soms tusschen de pooten v/h ♀. In dezen stand werden de eieren in de bast v/h takje geboord, dit was vrij goed te zien en 't ging erg langzaam. Dit werd waargenomen ± 3 u. n.m. bij heldere zonneshijn. Op zoek naar nog meerdere paartjes vond ik aan de vijver zelf in één wilgenstruikje dat geheel over 't water hing niet minder dan 8 paartjes allen dicht bij elkaar. Dat was een verrassing! ...”. In een brief van 3 oktober 1926 gaat Geijskes verder met de waarnemingen. Hij voelt zich daartoe verplicht “... wegens het bijzondere voorrecht

van zoveel materiaal tot je beschikking te hebben ...". In de volgende beschrijving komt weer goed naar voren dat Geijskes bezig is iets te beschrijven dat niet eerder zo in detail is weergegeven. Hij wordt hierin ook sterk door Lieftinck gestimuleerd in diens brief van 2 november 1926, waarin bovendien de opvallende mededeling staat dat Lieftinck zelf onbekend is met de eiafzetting van de houtpantserjuffer: "Ik heb me erg verheugd over de nauwkeurige wijze waarop je te werk bent gegaan. [...] Daar ik zoals je weet 't eierleggen van *L. viridis* nooit zelf gezien heb -- behalve éénmaal te Oisterwijk, heel hoog buiten mijn bereik aan een takje van *Myrica* [Gagel], een paartje

in praecopula ...". Was deze soort toen misschien minder algemeen dan tegenwoordig het geval is? Het is wel zeker dat Lieftinck erg alert was om zulke waarnemingen te doen.

Geijskes vervolgt: "Zooals gezegd, het ♀ legt in gezelschap van 't ♂ de eieren in takken die boven 't water hangen (uitsluitend boven 't water!). Staat een struik half boven water, half boven den oever, dan vindt men alléén gallen boven 't water. Bekijkt men goed deze galletjes, dan ziet men, dat ze eigenlijk uit 2 deelen bestaan, die onderling een hoek maken, terwijl het aanboringsgaatje juist tusschen de 2 deelen in ligt. De verklaring hiervoor is, dat het ♀ wanneer het met de

Tekeningen: D. C. Geijskes

Figuur 2

Eiafzet van de Houtpantserjuffer (*Lestes viridis*). Deze figuren werden door Geijskes getekend voor zijn publicatie over deze soort in *De Levende Natuur* (GEIJSKES, 1928).

Oviposition of Lestes viridis. These figures were prepared by Geijskes for his publication in De Levende Natuur (GEIJSKES, 1928).

styli tastend, een geschikte plaats heeft gevonden en een gaatje gevijld is met de stekel hierin geplaatst, deze eerst naar rechts er in duwt en daarna naar links. Ziet men nauwkeurig toe dan blijkt dat 't ? tweemaal door 't zelfde gaatje met den stekel naar rechts boort en tweemaal naar links. Wanneer de eerste keer de stekel geheel onder de bast v/h hout is gestoken en een eitje is afgezet, wordt hij er weer uitgetrokken en door dezelfde opening weer, vlak naast de eerste maal, in dezelfde richting onder de bast gestoken; hierna worden de laatste segmenten $\pm 160^\circ$ omgedraaid en wederom, nog steeds door 't zelfde aanboringsgaatje, wordt weer tweemaal achtereen de stekel onder de bast gestoken. [...] Ik zag dit herhaaldelijk gebeuren onder de loup! want de dieren bleven gewoon met hun werk doorgaan als ze bekeken werden als je 't maar voorzichtig aanlede".

Wat mij opvalt is de grote nauwkeurigheid van de waarnemingen, en de levendigheid van de beschrijvingen. Lieftinck was erg onder de indruk en nodigde Geijskes uit zijn waarnemingen bij de Entomologische Vereniging te komen demonstreren.

Tot zover de waarnemingen uit 1926. De daarop volgende jaren wisselen Lieftinck en Geijskes nog regelmatig libellen-nieuwtjes uit, maar gaandeweg komen ook andere onderwerpen aan de orde. Zo vraagt Geijskes het oordeel van Lieftinck op zijn voornemen biologie te gaan studeren. Later zal ik hierop nog wel terugkomen. Voor de volgende aflevering in deze serie ga ik de map met correspondentie met een andere odonatoloog uit het archief van Lieftinck lichten.

Jan van Tol
Museum Naturalis
Postbus 9517
2300 RA Leiden

Literatuur

- GEIJSKES, D.C. 1928. De levenswijze en ontwikkeling van *Lestes viridis* Vanderl. De Leven- de Natuur 33(1): 17-24, 33(2): 48-52, 33(3): 86-90.
- GEIJSKES, D.C. 1931. Over het voorkomen van *Aeshna viridis* Eversm. in ons land (Odonata). Entomologische Berichten 8: 209-212.
- TOL, J. VAN, 2001. Waarde Lieftinck. De eerste briefwisseling tussen D.C. Geijskes en M.A. Lieftinck. Brachytron 4(2): 26-28.
- WESENBERG-LUND, C., 1913. Odonaten-Studien. International Revue der gesamten Hydrobiologie und Hydrographie 16: 155-228, 373-422.

Summary

Tol, J. van, 2001. Dear Lieftinck. 2. *Aeshna viridis* and *Lestes viridis* in 1926. Brachytron 5(1&2): 36-39.

This paper is based on correspondence between M.A. Lieftinck and D.C. Geijskes (archives Museum Naturalis, Leiden). Geijskes, then still at highschool, found *Aeshna viridis* near Berlicum, province of Noord-Brabant in 1926, and observed that this species was confined to broads with *Stratiotes* vegetation. Lieftinck confirmed the identification, and explained the strict correlation of *A. viridis* with *Stratiotes*. Geijskes also described his observations on oviposition in *Lestes viridis*, apparently not commonly known at the time. The observations on *Lestes viridis* were published in Geijskes (1928), those on *Aeshna viridis* in Geijskes (1931), but the style of the original letters adds significantly to the understanding of the state of knowledge of odonatology in The Netherlands in the 1920s.

Keywords

Correspondence, Lieftinck, Geijskes, *Aeshna viridis*, *Lestes viridis*